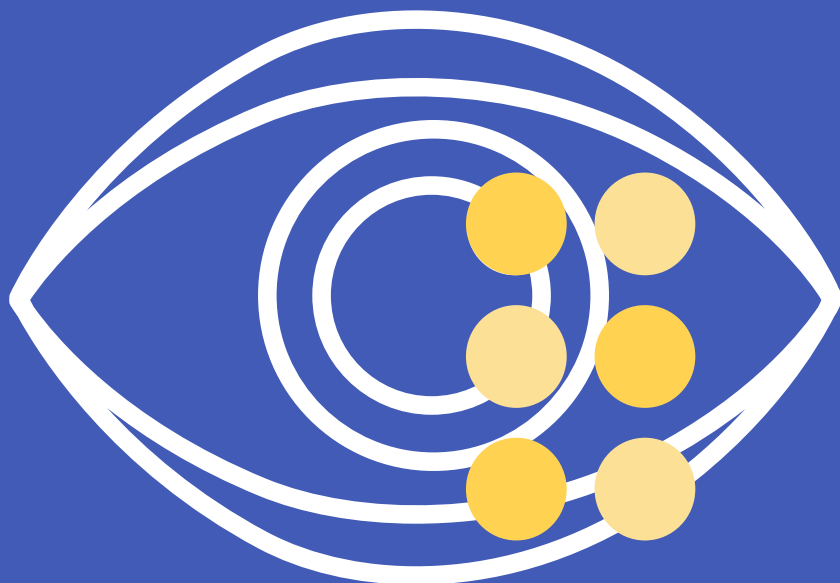

KULTŪROS ĮSTAIGŲ PRIEINAMUMAS

**neregiamas ir silpnaregiamas
lankytojas**

TURINYS

1. Įvadas: pakeliui į visiems prieinamą kultūros įstaigą 3
2. Informacija internete 6
3. Išorinė aplinka 7
4. Prieinamumas kultūros įstaigos viduje 9
5. Tinkamas aptarnavimas 23
6. Ekspozicijų prieinamumas 25
7. Spektaklių ir kino filmų pritaikymas 41
8. Baigiamasis žodis 42
9. Konsultuojančių įstaigų sąrašas 43
10. Naudota literatūra 44
11. Leidinyje naudotos nuotraukos 45

1. Įvadas: pakeliui į visiems prieinamą kultūros įstaigą

Lankytis kultūros įstaigose neregiams ir silpnaregiams įdomu, jei ten laukiančios patirtys pritaikytos visiems žmogaus pojūčiams, o informacinė aplinka – patogi ir draugiška. Regėjimo sutrikimų turinčių žmonių vis daugėja. 2019 m. Statistikos departamento duomenimis Lietuvoje prastai matančiais jaučiasi 11,7 proc. vyresnių nei 15 m. gyventojų. Sutrikusios regos lankytojai vis dažniau lanko parodas, koncertus, įvairius renginius, viešuosius pastatus vieni, be lydinčių asmenų. Parengti šias gaires paskatino neregiai ir silpnaregiai, nerandantys kultūros įstaigose jiems tinkamu būdu pateiktos informacijos.

Kaip yra pasakiusi įtraukties specialistė Verna Myers, „Į šventę kviečiama įvairovė, bet tik įtrauktis sudaro galimybę būti pakviestam šokti“. Gairėse rasite patarimų, ką daryti, kad kultūros įstaiga taptų prieinama visiems, remiantis gerąja Lietuvos ir užsienio patirtimi.

Pastaraisiais metais Lietuvos ir pasaulio kultūros įstaigos tampa vis atviresnės regos negalią turintiems lankytojams. Rengiamos liečiamosios parodos, demonstruojami kino filmai ir spektakliai su garsiniu vaizdavimu. Pritaikant kultūros įstaigas neregiams svarbu žinoti, kad regą nėra vienintelis pojūtis, leidžiantis žmonėms mėgautis meno kūriniais ar kultūriniais renginiais. Kiekvienoje kultūros įstaigoje yra daugybė įdomių dalykų, su kuriais neregius galima supažindinti kitais būdais – suteikiant galimybę paliesti, išgirsti, pauostyti, net paragauti.

Ugnė Žilytė – Lietuvos aklųjų bibliotekos darbuotoja, turinti regos negalią. Lankytis muziejuose ji pradėjo dar mokydamosi mokykloje. „Kiekviena ekskursija į muziejų labai domindavo ir suteikdavo vilties, kad sužinosiu ką nors naujo. Deja, dažnai nusivildavau, nes dauguma eksponatų būdavo padėti po stiklu ir niekas nesuteikdavo galimybės jų paliesti. Nors klausytis gido pasakojimų būdavo įdomu, bet informacija po kelių dienų pasimiršdavo. Ne veltui sakoma: „geriau vieną kartą pamatyti, nei šimtą kartų išgirsti“ – juk neregiai „mato“ liedsdami, todėl jiems reikia suteikti galimybę „pamatyti“ eksponatus rankomis. Istoriją apie eksponatus galima sužinoti iš knygų arba susirasti internete. Vien tam, kad išgirsčiau pasakojimą, neverta eiti į muziejų. Didžiausią apmaudą pajutau nuvykusi į Aviacijos muziejų. Kadangi mane labai domina aviacija, net sirgdama važiauvau į ekskursiją Kaune, tikėdamasi, kad galėsiu paliesti kokius nors lėktuvus ar jų dalis. Atvažiavusi supratau, kad paliesti negalėsiu – visi eksponatai po stiklu. Po tokių patirčių susidaro

įspūdis, kad visi muziejai yra neprieinami ir į juos neverta eiti.

Tačiau šiuo metu situacija sparčiai gerėja. Atsiranda vis daugiau gerųjų pavyzdžių: Trakų pilies muziejus įsigijo savo pilies maketą su Brailio užrašais, pasigamino viduramžių buities eksponatų dublikatus, ekskursijų metu leidžia pasimatuoti riterio šarvus. Iš šio muziejaus neregys išsineša daug smagių ir neišdildomų įspūdžių.

Kauno miesto muziejus regos negalią turintiems žmonėms pritaikė Tautinės muzikos skyriaus eksponatus. Prie kiekvieno iš jų yra aprašymai Brailio raštu, visus muzikos instrumentus galima paimti į rankas ir pamėginti jais groti. Be to, galima pasiklausyti įvairių tautinių kūrinių.

Nacionalinėje dailės galerijoje buvo surengta dviejų dalių paroda „Blind Date“. Šios parodos metu neregiai galėjo rankomis pajusti įvairių Lietuvos menininkų sukurtus liečiamuosius paveikslus, o kad būtų lengviau suprasti paveikslų kompoziciją ir vaizdą, prie kiekvieno paveikslo buvo neregams skirti audiogido įrašai.

Visos šios patirtys suteikia vilties, kad ateityje prieinamų muziejų bus vis daugiau ir neregiai bus jų nuolatiniai lankytojai. Tegu šios gairės padės jums savo įstaigą padaryti patrauklią regos negalią turintiems žmonėms,“ – sako Ugnė Žilytė.

1 pav. Nacionalinės dailės galerijos maketo pristatymas Lietuvos akliųjų bibliotekoje, 2019.

2 pav. Trakų pilies maketas pritaikytas regos neįgaliesiems.

3 pav. Neregiamis pritaikyta vaizduojamojo meno paroda „Blind Date“ Nacionalinėje dailės galerijoje, 2018.

2. Informacija internete

Ar žinojote, kad neregiai puikiai naudojasi internetu? Nematantis žmogus gali dirbti kompiuteriu, naudodamasis balso išvesties programomis, kurios perskaito ekrane matomą tekstą. Todėl nenuostabu, kad kultūros įstaigos prieinamumas prasideda nuo prieinamos interneto svetainės, kurioje nematantis ar silpnai matantis lankytojas randa jam aktualią informaciją ir apsisprendžia, ar užsukti į įstaigą „gyvai“.

Svetainė tampa prieinama, jei joje įmanoma naviguoti tik kompiuterio klaviatūra (nenaudojant pelės!), o visi grafiniai elementai (mygtukai, paveikslėliai ir pan.) yra tinkamai aprašyti alternatyviuoju tekstu. Taip pat jokia informacija negali būti pateikiama kaip paveikslėlis, visa informacija turi būti pateikta rašytiniu tekstu. Šiuos reikalavimus turi įgyvendinti jūsų svetainę prižiūrintys programuotojai ir už informacijos skelbimą atsakingi asmenys.

4 pav. Sutrikusios regos asmuo naršo internete.

3. Išorinė aplinka

Kultūros įstaiga turi būti lengvai pasiekama viešuoju transportu. Kelias nuo artimiausios viešojo transporto stotelės turi būti pažymėtas taktiliniu vedimo paviršiumi, kuris prie pagrindinio įėjimo užsibaigia įspėjamuoju paviršiumi.

5 pav. Įspėjamasis geltonos spalvos paviršius, įrengtas pilkos spalvos šaligatvyje, vizualiai ir taktiliškai išsiskiria iš aplinkos.

Įspėjamieji paviršiai turėtų būti įrengti prieš lauko duris. Įspėjamasis paviršius turi būti durų pločio ir 0,60–0,90 m gylio.

Įėjimas turi išsiskirti bendrame pastato fone. Stikliniame pastate stiklinės durys bus nepastebimos, jei nebus išskirtos ryškiais matomais elementais.

Įstaigos iškaba turi būti aiški, kontrastinga, gerai įžiūrima, naktį – ryškiai apšviesta.

Iškaba apie darbo laiką turi būti pakabinta lankytojo akių aukštyje, informacija pateikta aiškiai, kontrastingai, tinkamu šriftu (apie šriftus skaitykite 6.6.2 skyriuje).

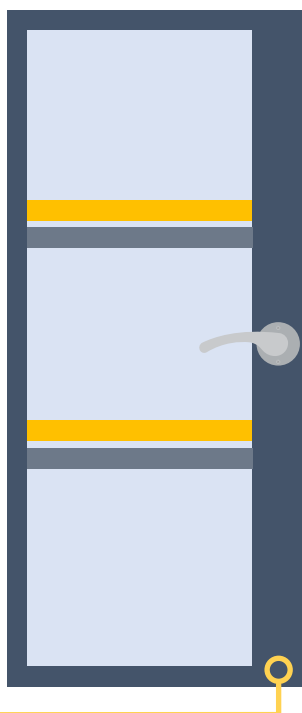

6 pav. Īspējamasis paviršius.

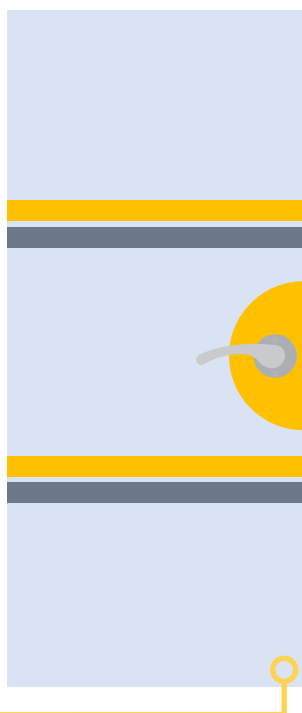
4. Prieinamumas kultūros įstaigos viduje

4.1. Laukiamasis

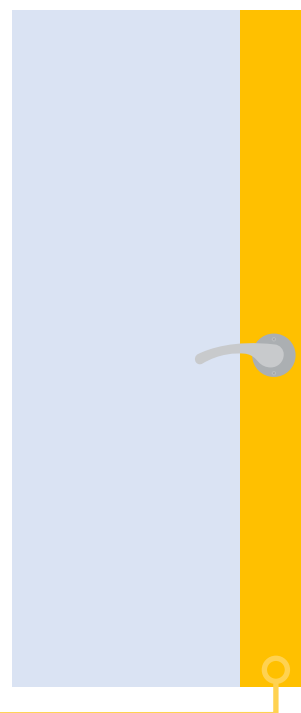
Besisukančios durys neturi būti vienintelis įėjimas į pastatą. Stiklinės lauko durys turi būti iš smūgiams atsparaus stiklo. Pagal Tarptautinį standartą ISO 21542 (18.1.5 punktą) 0,9–1,0 m ir 1,3–1,4 m aukštyje virš grindų lygio stiklinės pertvaros, vitrinės ir kiti stiklo elementai turi būti pažymėti ryškios spalvos juostomis, kontrastingomis aplinkos spalviniam fonui. Rekomenduojama 10–30 cm aukštyje įrengti papildomą trečią žymėjimo juostą. Žymėjimo juostos plotis – 7,5 cm. Siekiant sumažinti atspindžius, žymėjimo juostos turėtų būti priklijuotos iš abiejų stiklo pusių. Jei yra galimybė, rinkitės ne skaidrų ir trapų stiklą, o kitas medžiagas.

7 pav. Lankytojams ir darbuotojams kur kas patogiau, kai stiklo durys turi kontrastingos spalvos rėmą.

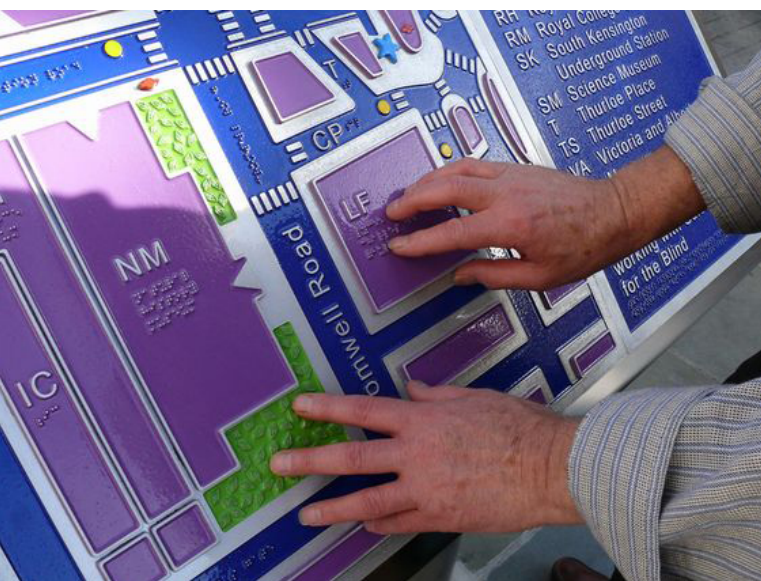

8 pav. Šviesus ir tamsus indikatorius turi būti naudojami kartu, kad visada būtų matomi. Kontrastinga aplinkai spalva rekomenduojame pažymėti ir rankenos vietą.

9 pav. Puikus būdas pažymėti stiklines duris – vertikali, plati (mažiausiai 15 cm) juosta, klijuojama ant varčios ties rankena per visą durų aukštį. Toks sprendimas turi būti derinamas su horizontaliomis juostomis, kai durys yra ilgos stiklinės pertvaros dalis.

Stiklinių durų, pertvarų, vitrinų kraštai turėtų būti aiškiai pažymėti ir gerai matomi. Pavyzdžiui, juos galima apklijuoti 2,5–5 cm pločio kontrastingomis juostelėmis.

10–11 pav. Neregintiems lankytojams skirti reljefiniai planai.

Visiems prieinami maršrutai turėtų būti logiški, lengvai suprantami, patogūs, atstumai tarp įvairių objektų – kuo trumpesni.

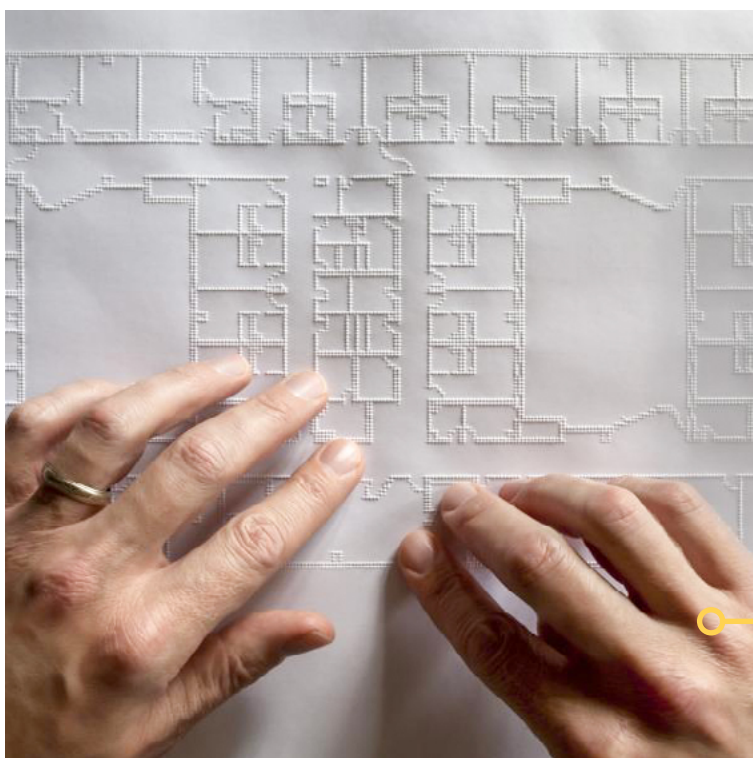
Nuo įėjimo durų iki kasos arba informacinio stalo turi vesti kontrastingas taktilinis vedimo paviršius.

12 pav. Taktilinis vedimo paviršius įstaigos viduje.

Viduje praėjimo takai turi būti be kliūčių (šiukšlių dėžių, stendų, gėlių), mažiausiai iki 2,1 m aukščio negali būti jokių kabančių elementų, pavyzdžiui, reklamos skydų ir pan., taip pat neturėtų būti jokių išsikišimų iš sienų – iškabų, skersinių sijų, kolonų.

Iki taktilinio orientacinio plano taip pat turi vesti taktilinis vedimo paviršius, užsibaigiantis įspėjamuoju taktiliniu paviršiumi.

13 pav. Patalpų planas, išspausdintas Brailio raštu.

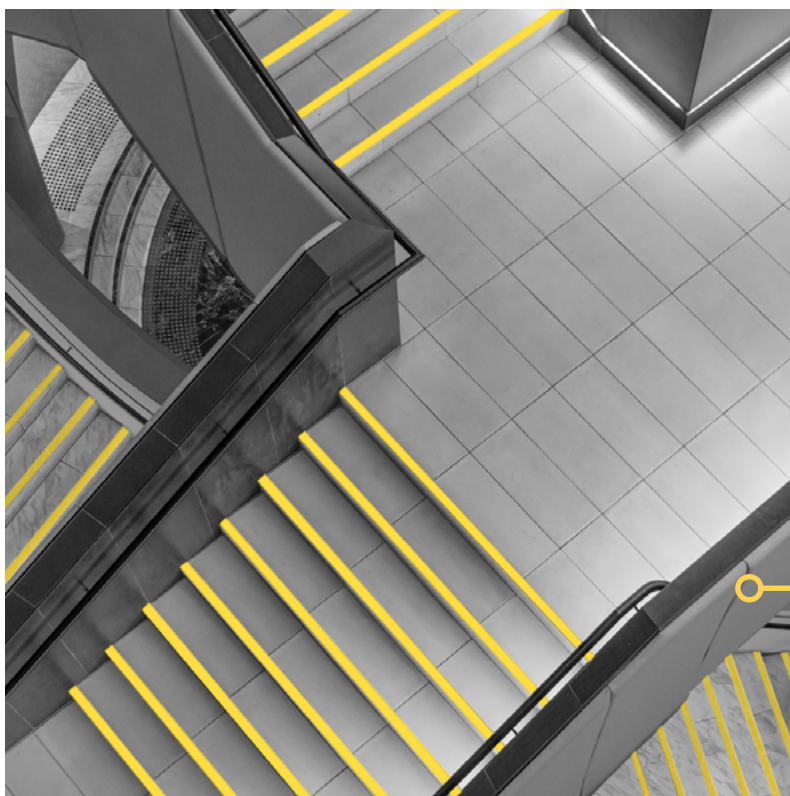
Patalpų planas turi būti atspausdintas reljefiškai, o informacija pateikta Brailio raštu ir padidintu šriftu. Taktiliniame žemėlapyje arba aukšto plane turėtų būti tik svarbiausia informacija. Kad būtų lengviau skaityti, taktiliniai žemėlapiai turi būti pakreipti 20–30 laipsnių kampu į horizontalę, o jų apatinis kraštas turi būti bent 0,9 m aukštyje.

14 pav. Orientacinis reljefinis planas Pavijos universiteto Elektrotechnikos muziejuje, Italija.

Patalpoje turi būti kontrastingos ir taktilinės nuorodos į liftus, tualetus, avarinius išėjimus.

Kiekviena pakopa arba pirma ir paskutinė laiptų pakopa turėtų būti pažymėta 50–70 mm pločio kontrastingos ar ryškios spalvos juosta, kuri turi tęstis per visą pakopos ilgį (taip žymėti ir išorėje, ir viduje esančius laiptus). Jei pakopos trys, turėtų būti pažymėtos visos. Laiptai turėtų būti gerai apšviesti, kad jais būtų saugu lipti tamsiu paros metu. Kai laiptatakis nėra tipinis (pvz., nevienodas pakopų skaičius, nevienodas pakopų plotis ar gylis), kontrastinga juosta turi būti pažymėtos visos pakopų briaunos.

15 pav. Kontrastinga juosta pažymėtos pakopos užtikrina ne tik silpnaregių, bet ir visų jūsų įstaigos lankytojų saugumą.

Grindys turėtų būti tamsesnės už sienas. Taip lengviau suvokti patalpos struktūrą. Grindys ir sienos neturi būti blizgios, nes glotniai nupoliruoti paviršiai sukuria atspindžius, o šie sukelia nepatogumų silpnaregiams ir vyresnio amžiaus žmonėms.

4.2. Ženkilai Brailio raštu

Pastato viduje tam tikrose vietose reiktų įrengti ženklus Brailio raštu. Bet kokie ženklai turi kurią nors iš šių paskirčių: informuoti, nukreipti, parodyti kelią į kurią nors patalpą ar parodyti lankytojo buvimo vietą. Patalpose informacija Brailio raštu turi būti ten, kur įprastai yra ženklai ar kita informacija reginčiųjų raštu.

Laikykis Lietuvoje galiojančio Brailio rašto standarto. 2019 m. rugsėjo 30 d. išleista Lietuvos standarto LST ISO 17049:2017 „Prieinamas dizainas. Brailio rašto naudojimas ant ženklų, įrangos ir prietaisų“ redakcija lietuvių kalba kartu su nacionaliniu (informaciniu) priedu „Lietuvių kalbai pritaikyta Brailio rašto ženklų sistema“. Šis standartas įtvirtina didžiųjų raidžių rašymą lietuvišku Brailio raštu.

Rekomenduojama įrengti užrašus Brailio raštu kartu su didelio kontrasto reljefiniais reginčiųjų raštu išspausdintais ženklais toliau nurodytose vietose. Tai nėra išsamus sąrašas, o tik pavyzdžiai.

- Prie tualetų – vyrų, moterų ir skirtų negalią turintiems žmonėms.
- Liftuose: turi būti paženklinti liftų valdymo mygtukai ir aukštų indikatoriai.
- Brailio rašto skaitmenimis turi būti pažymėti pastato aukštai. Šie ženklai turi būti ant laiptų turėklų ties laiptų aikštelėmis ir šalia liftų.
- Nuorodos į kitus aukštus ir kitus pastatus.

16 pav.
Informacinių
lentelių
pavyzdžiai.

Jei informacinėse lentelėse, skirtose regintiesiems, pateikta išsami informacija, pavyzdžiui, kaip evakuotis iš pastato, šią informaciją parenkite alternatyviais formatais: Brailio raštu su reljefinėmis schemomis, stambiu šriftu, prieinamu elektroniniu tekstu arba garsiniu formatu. Tokiu būdu pastate esantys asmenys galės perskaityti informaciją iš anksto ir ją vadovautis.

Informacinius tekstus Brailio raštu galima tvirtinti ant laiptų turėklų ties pirma arba paskutine laiptų pakopa, ant sienos šalia durų rankenos, 1,20–1,60 m aukštyje. Mažesniame aukštyje įrengiami ženklai su taktiline informacija turėtų būti pritvirtinti įžambiai, pageidautina 20–30 laipsnių kampu, daugiausia 45 laipsnių kampu į horizontalę (ISO 21542:2011).

Visame pastate ar patalpose informaciją išdėstykite vienodame aukštyje ir tose pačiose nuspėjamose vietose.

Informacines lenteles pritvirtinkite ten, kur jas galima lengvai be kliūčių pasiekti. Jas išdėstykite koridorių pradžioje. Išdėstykite logiškai, kad jos būtų arti objekto, kurį ženkina (pvz., šalia durų angų).

Jei informacines lenteles su Brailio raštu norite įrengti pastatuose, kur dažnai lankosi vaikai, jas įrenkite 0,9–1,2 m aukštyje nuo nuo grindų lygio iki lentelių apačios.

Jei durys dažniausiai būna atviros, pavyzdžiui, įstaigų kabinetų durys, lenteles su tekstu Brailio raštu įrenkite kaip galima arčiau durų. Lenteles galima tvirtinti ant sienos – tiek durų sklėsčio, tiek vyrių pusėje. Pasirinkite patys, kuri pusė būtų tinkamesnė ir saugesnė skaitančiajam, bet ji turi būti pastovi visame pastate.

Liftuose skaitmenis Brailio raštu nurodykite kairėje mygtukų pusėje. Pastato aukštą nurodančią taktilinę informaciją įrenkite 1,35 m aukštyje nuo grindų, ženklus tvirtinkite ant sienos šalia įėjimo į liftą.

Būkite nuoseklūs, informaciją išdėstykite vienodai visame objekte, kad visi vartotojai galėtų lengvai rasti jūsų parengtą informaciją.

Sutrikusios regos asmenims skirtų ženklų stenkitės nedėti ant paviršių, kur gausu kitos informacijos. Pavyzdžiui, netvirtinkite ant sienos, kur jau kabo bendroji informacija, pvz., plakatai, nuotraukos, informaciniai lapeliai, kurie nėra skirti sutrikusios regos asmenims ir nepadaeda susiorientuoti aplinkoje.

Visas informacinės lentelės tekstas reginčiųjų ir Brailio raštu turi būti sulygiuotas kairėje ir išdėstytas horizontaliai. Informaciją išdėstykite

paprastai, nuosekliai ir logiškai. Venkite sudėtingumo – teksto išdėstymas turi būti paprastas, lygiame fone. Stenkitės nepridėti per daug informacijos vienoje informacinėje lentelėje. Kai tekstas reginčiųjų ir Brailio raštu yra toje pačioje lentelėje, tekstą Brailio raštu nuleiskite mažiausiai 9,5 mm žemiau atitinkamo teksto reginčiųjų raštu.

Kadangi daugumai iškabų svarbus ilgaamžiškumas, rinkitės patvarias medžiagas, kurias būtų galima lengvai nuvalyti. Medžiaga taip pat turėtų atlaikyti šilumą ir saulės spindulius. Kartoninės arba lipnios Brailio rašto etiketės tinka tik laikiniams ženklams, kuriuos tenka dažnai keisti. Ženkilai iš tokių medžiagų lengvai nuplyšta, be to, laikui bėgant jie gali nusidėvėti. Jei ilgai taktiliniai ženklų elementai nusidėvi, juos reikia pakeisti, kad užrašai neregiamams liktų įskaitomi.

Norėdami piktogramomis pažymėti išėjimus arba tualetus, naudokite tarptautiniu mastu pripažintus ir atpažįstamus simbolius. Tačiau pasirūpinkite, kad prie piktogramų visada būtų pridėtas tekstas reljefiniu reginčiųjų ir Brailio raštu. Vien piktogramos nepakanka – kai kurie žmonės nežinos, ką kuris paveikslėlis reiškia.

Ženkluose raidžių, skaitmenų, grafinių simbolių aukštis turi būti 15–55 mm., tačiau tai negali būti taikoma Brailio raštui – visi Brailio rašto rašmenys turi atitikti standartą ir negali būti nei didesni, nei mažesni už rekomenduojamas reikšmes. Mažiausias iškilaus reljefo aukštis – 1 mm.

Kryptį galima nurodyti reljefinėmis rodyklėmis. Informacinėje lentelėje rodyklės vieta – teksto eilutės pradžia arba iškart po teksto. Stenkitės nepalikti didelių tarpų tarp rodyklių ir teksto. Tais atvejais, kai Brailio raštas yra ant atskiros lentelės, joje turi būti dar viena maža reljefinė rodyklė, esanti prieš teksto pradžią arba iš karto po jo ir horizontaliai sulygiuota su Brailio rašto tekstu.

Užtikrinkite, kad piktograma išsiskirtų ženklo fone. Aiškiai matomi spalvų deriniai yra šie: juodas tekstas baltame fone, baltas tekstas juodame fone, geltonas tekstas juodame fone arba juodas tekstas geltoname fone. Reljefinių piktogramų kampučiai turi būti užapvalinti, kad jas būtų saugu liesti pirštais. Piktogramos turi būti iškilusios virš lentelės paviršiaus ne mažiau nei 1 mm.

4.3. Kontrastas

Silpnaregiams lankytojams ypač svarbūs kontrastai. Parenkant statinių apdailą regimasis kontrastas turi būti užtikrintas, vadovaujantis ISO 21542:2011 35 skyriumi.

Vieta, kur pasitinkami lankytojai (kasa, budėtojo stalas, informacija ar pan.) turi būti gerai matoma ir išsiskirti iš bendro įstaigos spalvinio fono. Informaciniai ekranai taip pat turi būti gerai matomi. Idealiu atveju ekranai kabinami ir tekstinė informacija pateikiama suaugusio asmens akių lygyje, su galimybe prieiti tiek arti ekrano, kiek žmogui reikia (yra silpnaregių, kurie informaciją įžiūrės tik iš 10–20 cm atstumo). Būtinas geras ir tolygus apšvietimas.

17–19 pav. Gerą kontrastą sukuria juoda ir balta spalvos. Šviesios sienos, tamsios grindys silpnaregiams lankytojams palengvina orientavimąsi kultūros įstaigoje.

Kadangi regos sutrikimą dažnai lydi dalinis ar visiškas spalvų neskyrimas, labai svarbu visas įstaigoje esančias kliūtis ir svarbius elementus pažymėti skirtingų spalvų kontrastu, o tai reiškia, kad reikia derinti šviesias ir tamsias spalvas. Laiptai, vaikščiojimo zonos kraštas, iškabos, eksponatai, sėdimos vietos ir kt. turėtų išsiskirti iš aplinkos kuo geresniu šviesos ir tamsos kontrastu – negalima naudoti ne tik vienodų spalvų tonų, tačiau taip pat derinti raudonos ir žalios, rudos ir mėlynos. Nereikėtų naudoti stiklinių stalų ar skaidraus plastiko kėdžių.

20 pav. Kontrastingos spalvos laiptų aikštelėje.

21 pav. Kontrastingą iškabą lengviau pastebėti ir perskaityti visiems Jūsų įstaigos lankytojams.

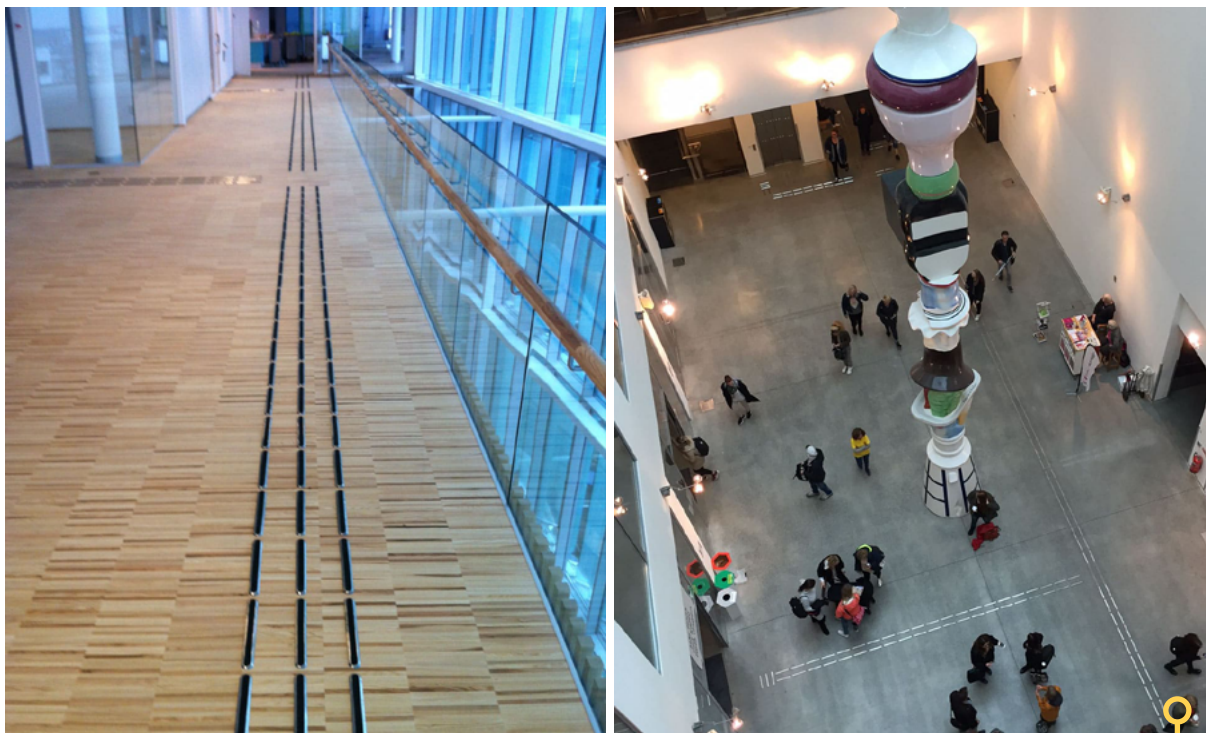

4.4. Apšvietimas

Patalpų apšvietimas turėtų būti tolygus. Tinkamai išdėstytais šviesos šaltiniais silpnaregiai naudojami kaip orientyrai. Išilgai koridoriaus išdėstyti šviesos šaltiniai silpnaregiams padeda pajusti perspektyvą ir įvertinti atstumus. Ypač nepatogu, kai staigiai pasikeičia apšvietimo intensyvumas (pvz., iš šviesios koridoriaus atkarpos staiga patenkama į tamsią).

Šviesos įjungimo mygtukai tose vietose, kur juos turi pastebėti lankytojas (pvz., tualete), turi būti kontrastingi sienų spalvai.

4.5 Taktilinis vedimo paviršius

22–23 pav. Neregiamis skirtas vedimo paviršius.

Nežinomoje aplinkoje neregiai orientuojasi baltąja lazdele liesdami taktilinius vedimo paviršius, kurių Lietuvoje vis daugėja. Tai speciali vedimo linija, nutiesta taku ir užsilenkianti, jei yra posūkių. Eidamas taktiliniu vedimo paviršiumi, neregys braukia per jį baltąją lazdele, taip jausdamas kelio kryptį. Taktiliniai vedimo paviršiai neregius nuveda nuo lauko durų iki registratūros, kasų, liftų, parodų salių, tualetų. Vedimo paviršiai įrengiami grindyse ar šaligatvyje, net sienose. Neregiamis jie signalizuoja, kad ta kryptimi eiti saugu.

24 pav. Vedimo linijas galima įrengti ne tik vaikščiavimo paviršiuose. Čia neregys mokinytis orientuojasi mokykloje, naudodamasis baltąja lazdele ir taktiline vedimo linija, įrengta sienoje. Atkreipkite dėmesį: vedimo linija sienoje gali būti įrengta tik tuomet, kai joje nėra durų ir kitų kliūčių!

Neregiams ir silpnaregiams padeda orientuotis ne tik įrengti specialiai, bet ir natūraliai interjere esantys orientyrai. Tai įvairios atramos, turėklai, skirtingos grindų dangos (kraštas tarp keraminių plytelių ir laminuotų grindų arba kiliminės dangos ir medinių grindų). Išmaniai naudojant skirtingas dangas, galima sukurti puikias ir labai patogias orientavimosi sistemas.

25 pav. Skirtingos grindų medžiagos padeda orientuotis neregiams, kontrastingos spalvos – silpnaregiams.

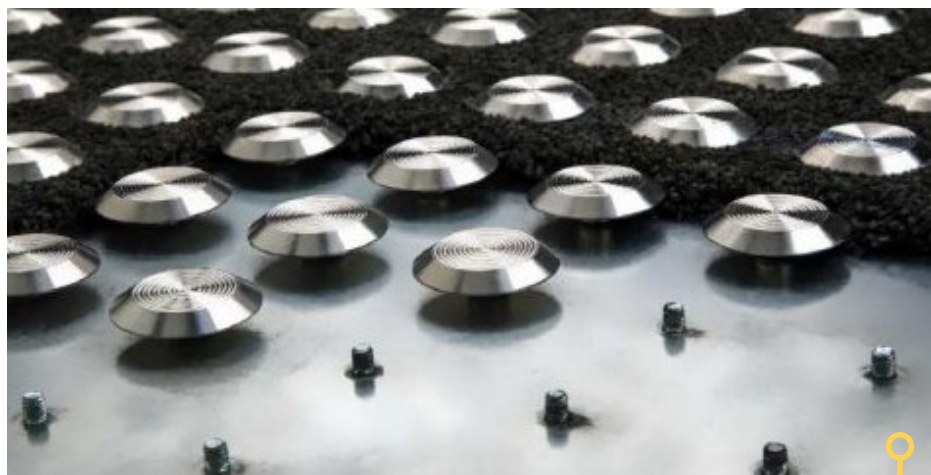
4.6. Įspėjamasis paviršius

Jei taktilinės vedimo linijos atveda prie kliūties (laiptų, nuožulnų, liftų), iškart priešais kliūtį turėtų būti įrengtas įspėjamasis paviršius. Įspėjamasis paviršius – tai reljefinis, aplinkai kontrastingas vaikščiojimo paviršius, įrengtas grindyse ar šaligatvyje. Įspėjamąjį paviršių sudaro nupjauto kūgio formos kauburėliai. Toks paviršius perspėja apie priešais esančią kliūtį, svarbų objektą, stacionarų elementą, duris, žymi „apsisprendimo tašką“ – vedimo paviršių sankirtą, kur neregys turi priimti sprendimą, į kurią pusę pasukti. Taip pat padeda surasti svarbų objektą (pvz., taktilinį planą ar pagalbos iškvietimo mygtuką). Įspėjamasis paviršius įrengiamas ne tik prieš laiptus ir jų viršuje, bet ir nuožulnų apačioje bei viršuje. Jis turi būti laiptų ar nuožulnos pločio ir 0,60–0,90 m gylio.

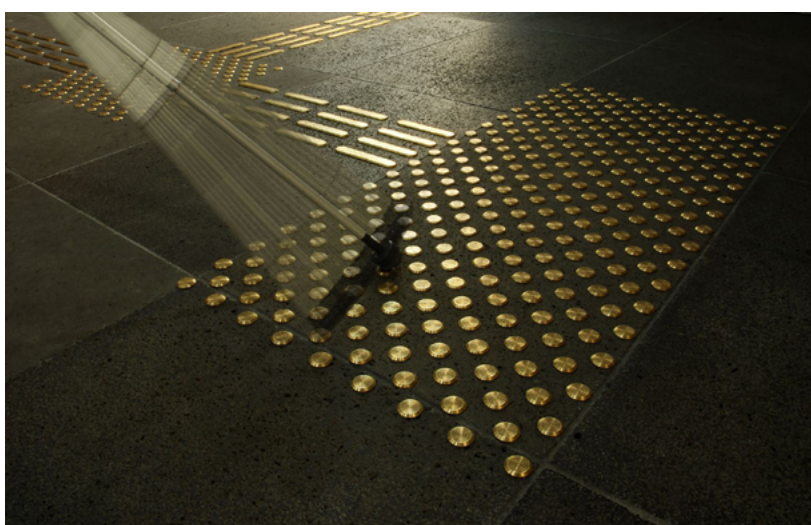
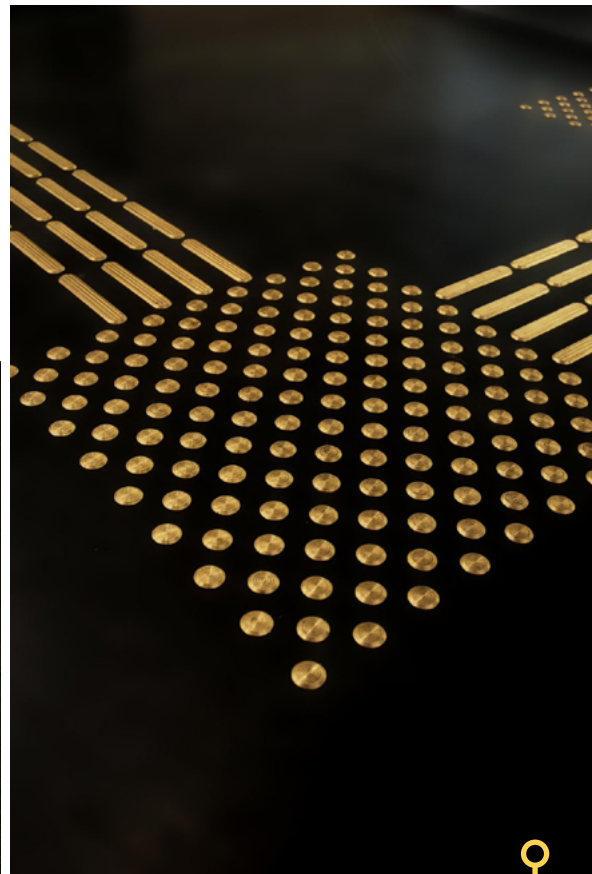
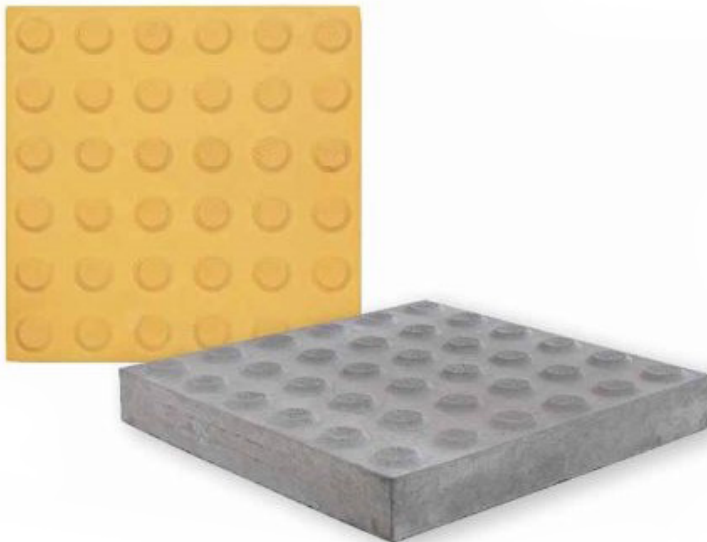
Dėmesio! Ant įspėjamųjų paviršių negalima kloti kilimėlių, nes per kiliminę dangą neregys jų nepajus.

26 pav. Įspėjamasis paviršius žymi laiptų ir nuožulnos pradžia ir pabaigą.

27–28 pav. Metalinių įspėjamųjų paviršių pavyzdžiai. Kairėje – metalinė stačiakampė plytelė su kaiburėliais. Kaiburėliai juodi, gerai išsiskiria šviesiai pilkame fone, tai patogu silpnaregiams. Nuotraukoje dešinėje pavaizduota, kad įspėjamieji paviršiai gali būti montuojami kiliminėje ar kitokioje dangoje iš atskirų detalių.

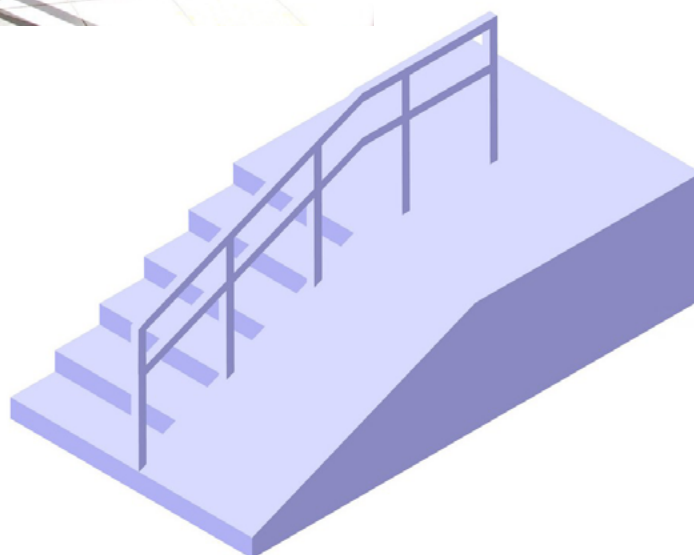
29–30 pav. Įspėjamasis paviršius gali būti įrengiamas iš betono plytelių, poliuretano juostų, metalo. Spalva gali būti geltona, pilka, raudona. Svarbu, kad skirtųsi nuo grindų spalvos.

Efektyvus įspėjamųjų paviršių plotis visada atitinka kliūtis (laiptų, perėjos per gatvę ir pan.) plotį. Jeigu įspėjamasis paviršius naudojamas pavoju nurodyti, jis turi būti įrengiamas per visą pavojaus plotį iš visų pusių ir turi būti atitrauktas nuo pavojaus ne mažiau kaip 0,3 m. Kai įspėjamieji paviršiai naudojami apsisprendimo taškams, jų plotis ir ilgis turi būti ne mažesnis kaip 0,56x0,56 m. Pastatų viduje įspėjamieji paviršiai nuo gretimų paviršių turi skirtis savo kietumu, tamprumu ar garsu, sklindančiu nuo jų paviršiaus.

Įspėjamasis paviršius turi žymėti laiptų ir nuožulnos pradžią ir pabaigą. Jei nuožulni plokštuma ir laiptai įrengti greta vienas kito, juos turi skirti turėklai. Turėklai turėtų būti kontrastingi, jų pabaigos turi būti suapvalintos, kad į jas skaudžiai neatsitrenktų žmonės. Laiptų turėklai turi būti nenutrūkstami.

31–32 pav. Nuožulną ir laiptus skiria turėklai.

Nereikėtų maršrutuose įrenginėti pavienių laiptų su keliomis pakopomis, nes juos sunkiau pastebėti nei laiptus su daug pakopų. Jeigu paviršiaus pokytis yra toks, kad užtektų įrengti vieną pakopą, tai geriau tą vietą padaryti nuožulnią.

5. Tinkamas aptarnavimas

Pasak įvairių tyrimų, pirmosios penkios bendravimo minutės yra pačios svarbiausios. Per jas lankytojas susikuria įspūdį apie kultūros įstaigą, į kurią užsuko. Todėl labai svarbu, kad jūsų įstaigoje dirbtų draugiškas ir apmokytas personalas. Darbuotojai turėtų pasitikti regos negalią turintį lankytoją, supažindinti jį su kultūros įstaigos prieinamumu, pateikti taktilinius ir kontrastingus orientavimosi planus (jei lankytojas jų pageidauja), informuoti apie neregiamis ir silpnaregiams prieinamą kultūros įstaigoje esančių objektų informaciją bei papasakoti apie kitas galimybes (pvz., gido ar palydovo paslaugas).

33–34 pav. Darbuotoja pasitinka neregį lankytoją.

Visas kultūros įstaigos personalas turėtų būti išklause bendravimo su neįgaliaisiais mokymus, kuriuose dėstoma, kaip tinkamai pateikti informaciją apie prieinamą turinį, kokių posakių nevartoti kalbant apie negalią turinčius asmenis. Patariame rinktis praktinius mokymus, kuriuos veda neregiai ar silpnaregiai – tai puiki galimybė iš arčiau susipažinti su regos negalią turinčiais žmonėmis, jų galimybėmis ir poreikiais, be to – neįkainojama bendravimo treniruotė, po kurios išnyks bet kokia įtampa, o tai jūsų neregintys lankytojai tikrai pajus!

Jei kultūros įstaigoje yra kelios mažesnės įstaigos, pavyzdžiui, muziejuje yra biblioteka, kavinė ar parduotuvė, šių įstaigų darbuotojai taip pat turi mokėti aptarnauti žmogų, turintį regos sutrikimą. Informacinė aplinka taip pat turėtų būti pritaikyta – pvz., meniu kavinėje ir kainos parduotuvėje parašyti tinkamu šriftu, meniu išspausdintas Brailio raštu.

Dėmesio! Į kultūros įstaigą privaloma neregį įleisti su šunimi vedliu.

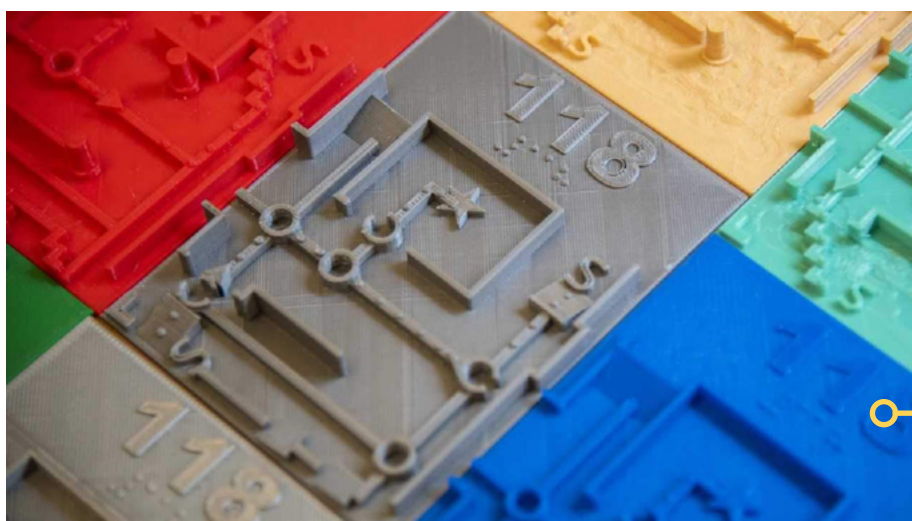

35 pav. Skaitomas valgiaraštis Brailio raštu.

6. Ekspozicijų prieinamumas

6.1. Informacija apie objektą ar parodą

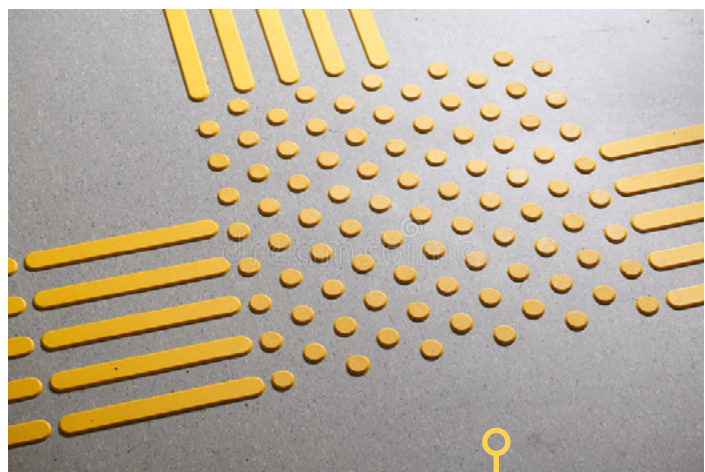
Kiekvienoje parodų salėje turi būti pateikta informacija apie eksponatų buvimo vietą ir išsidėstymą. Informacija gali būti pateikta liečiamajame apžvalginiame plane arba garsiniu formatu. Parodų salėse taip pat turėtų būti įrengtas taktilinis ir kontrastingas vedimo paviršius, padedantis lankytoji savarankiškai judėti nuo eksponato prie eksponato.

36 pav. Reljefinis patalpų planas.

6.2. Parodų salės

Į parodų, renginių sales, liftus ir laiptų aikšteles taip pat turi vesti kontrastingas ir taktilinis vedimo paviršius.

37–38 pav. Iš plieninių detalių sumontuotas vedimo paviršius. Vadinamosiose apsisprendimo vietose įrengiamas įspėjamasis paviršius.

6.3. Ekspوناتai

Regintys lankytojai apžiūri eksponatus, o neregiai turi juos pačiuotinėti, kad sužinotų ir patirtų tą patį, ką ir regintieji. Bet paprastai muziejai laikosi taisyklės neleisti prisiliesti prie eksponatų, nes siekia juos išsaugoti, kad nesusiteptų, nesudrėktų nuo prakaito, o metaliniai objektai nesioksiduotų.

39 pav. Trakų pilies ekspozicija. Muziejuose įprasta vertingus eksponatus laikyti stiklinėse vitrinose – tokiu būdu užtikrinama tinkama oro temperatūra ir drėgmė.

Tokia nuostata neregiam netinka, nes jie informaciją gauna lytėjimu. Visgi muziejai gali šią problemą išspręsti, pagamindami lietimui skirtas reljefines meno kūrinių kopijas. Tai leidžia neregiam susipažinti su muziejų rinkiniais ir pasijusti lygiais su kitais lankytojais. Jei kūrinių negalima liesti plikomis rankomis – pasiūlykite neregiam lankytojams galimybę liesti skulptūras su lateksinėmis ar medvilninėmis pirštinėmis.

40 pav. Neregė tyrinėja skulptūros originalą dėvėdama pirštines.

Parodos gali būti įvairiai pritaikomos neregiam lankytojams, pasitelkiant kitus pojūčius – klausą, lytą, uoslę, netgi skonio pojūtį. Pavyzdys – paroda „Pajuskingame gamtą kartu su Sezanu“, surengta Radvilų rūmuose 2002 m. Jos metu neregiai susipažino su garsaus prancūzų dailininko Polio Sezano paveikslais, galėjo paliesti natūrmortuose nutapytus vaisius, užuosti kvapus, paragauti išdėliotų vaisių.

41–42 pav. Parodų pritaikymo neregiam taką Lietuvoje pramynė Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos bei Prancūzijos organizacijos „Artesens“ Radvilų rūmuose surengta paroda „Pajuskingame gamtą kartu su Sezanu“, 2002.

43–44 pav. Lietuvos aklųjų bibliotekoje daugelį metų rengiamos liečiamosios parodos. 43 nuotrauka – Katedros ir Valdovų rūmų maketų pristatymas Lietuvos aklųjų bibliotekoje (2005). 44 nuotraukoje – Dainoros Laukžemytės rankdarbiais domisi silpnaregė lankytoja (2017).

45–46 pav. Liečiamosiomis mokymo priemonėmis naudojasi sutrikusios regos studentai – būsimieji masažo specialistai, 2003.

Informacija apie eksponatus turi būti struktūruota, parašyta aiškiai, sudėtingi terminai paaiškinti.

Jei eksponato negalima liesti dėl jo dydžio arba medžiagos jautrumo, tokiam eksponatui turi būti sukurtos mažesnės arba didesnės kopijos (dublikatai), kuriuos neregys galėtų paliesti. Taip pat kai kuriais atvejais pageidautina naudoti garsus, kvapus, netgi skonio pavyzdžius, kad regos negalią turintis lankytojas galėtų patirti kuo daugiau įspūdžių.

47 pav. Gidui pasakojant, lankytojo rankos nukreipiamos tinkama kryptimi (Anteros taktilinis muziejus).

Visais atvejais, ypač, jei eksponuojamas paveikslas, turi būti pateikta papildoma informacija neregiamis ir silpnaregiams. Papildoma informacija turi būti Brailio raštu, padidintu šriftu arba garsiniu formatu. Rekomenduojame padidintą šriftą rinktis visada, nes tai patogu visiems Jūsų įstaigos lankytojams. Garsinis formatas yra prieinamas platesnei daliai auditorijos nei Brailio raštas – todėl, jei yra techninės galimybės, rekomenduojame rinktis informacijos pateikimą garsu. Tokios informacijos esmė – regos negalia turinčiam lankytojiui papasakoti, kas vaizduojama paveiksle arba kaip atrodo eksponatas. Tai vadinama garsiniu vaizdavimu. Specialistai padės sukurti paveiklo ar skulptūros garsinio vaizdavimo aprašą (žr. konsultuojančių įstaigų ir kontaktų sąrašą leidinio pabaigoje).

48 pav. Nacionalinės dailės galerijos maketo pristatymas Lietuvos aklių bibliotekoje, 2019. Maketą 3D spausdintuvu sukūrė Lietuvos aklių bibliotekos darbuotojai.

6.4. Ekskursijos su gidu

Įvairios grupinės ekskursijos, tarp jų ir skirtos neregiamms bei silpnaregiams, pagerina kultūros įstaigos prieinamumą, bet tai nėra vienintelė prieinamumą užtikrinanti priemonė.

Vedant specialias ekskursijas reikia pasirūpinti, kad be bendros (mokslinės ar meninės-istorinės) informacijos būtų pateikiama papildoma aprašomoji informacija apie atskirus eksponatus, ypač jei jų negalima paliesti. Neregiam eksponatus apibūdinkite kuo išsamiau.

49 pav. Neregiai klausosi gido pasakojimo Etnokosmologijos muziejuje, 2021.

Svarbiausi aspektai, apie kuriuos reikia informuoti lankytoją, yra šie:

- Ekspionato matmenys
- Svarbių struktūrinių ypatybių aprašymas
- Skulptūroms: išorinė forma su figūromis, laikysena ir apranga, galbūt veido išraiška
- Paveikslams: atskirų elementų išdėstymas, spalvos.

Ekskursijų metu pasakojant apie objektus, nereikia vengti frazių „matote“, „žiūrėkite“, nes žmonės, turintys regėjimo sutrikimų, supranta šį žodį ir perkeltine prasme, o jei žodžio „matyti“ ekskursijų metu dirbtinai stengsitės

nevertoti, neregintis asmuo pajus Jūsų įtampą ir daug didesnę jo negalios akcentavimą.

Nepaisant prielaidos, kad neregijų klausia geriau išlavinta, reikia sudaryti tinkamą garsinę aplinką, kad būtų galima girdėti gidą, nes neregintys klientai negali matyti gido lūpų judesių.

Vedant ekskursijas kokioje nors didesnėje teritorijoje, apsuptoje įvairių pastatų, apie jų išsidėstymą neregį galima informuoti taikant laikrodžio principą, pavyzdžiui, pasakyti, kad ties trečia valanda stovi bažnyčia.

Apibūdinant didelių objektų dydį, nebūtina informaciją pateikti tiksliais matmenimis, galima vartoti tokias frazes kaip: „tris kartus už jus didesnis“ arba „tokio dydžio, kaip du futbolo stadionai“.

Apibūdinant objektą taip pat svarbu paminėti jo apšvietimą, spalvų paletę bei medžiagą, iš kurios objektas pagamintas. Kalbant apie spalvas, nereikia apibūdinti tikslių atspalvių, neregys gaus daug daugiau informacijos, jei spalvas siesite su pojūčiais, pavyzdžiui, vartosite tokius žodžių junginius kaip: „šilta raudona“ arba „šalta mėlyna“.

Silpnaregiai visuomet stengiasi išnaudoti turimą regos likutį, todėl paklauskite apie jų individualius poreikius.

Silpnaregiai dažnai į objektus žiūri su žiūronais ir ne visuomet mato objekto visumą, todėl tokiems lankytojams reiktų detaliau apibūdinti objektą.

Kai kurie silpnaregiai mėgsta fotografuoti objektus, grįžę namo nuotraukas peržiūri kompiuteryje, parinkę tinkantį apšvietimą ir dydį, todėl ekskursijų metu informuokite lankytojus, ar leidžiama objektus fotografuoti.

6.5. Neregiams skirtų audiogidų ypatybės

Audiogidai, skirti visiems, netiks regos negalią turintiems žmonėms. Neregiams skirti audiogidai turi turėti gerai užčiuopiamus mygtukus. Audiogidų valdymo elementai, pavyzdžiui, jungikliai, turėtų būti dideli, kontrastingi ir ergonomiški. Neregiams negalima siūlyti jutiklinio ekrano. Jei audiogidas turi meniu, šis įrenginys turi turėti galimybę jį valdyti balso komandomis. Neregiams skirti audiogidai pristato tokias objekto ar eksponato savybes, kurių jie negali pamatyti: spalvas, kompoziciją, medžiagas ir pan. Rengiant regos negalią turintiems lankytojams skirtą garsinį tekstą, reikia konsultuotis su garsinio vaizdavimo specialistais. Audiogidų mygtukų skaitmenys turėtų būti pateikti kontrastingu padidintu šriftu ir Brailio raštu.

50 pav. Mygtukais valdomas audiogidas.

51–52 pav. Lankytojai klausosi audiogido įrašo.

6.6. Tekstai

Įvairios paskirties tekstus, tokius kaip tekstai informacinėse lentose arba su parodų turiniu susiję tekstai, galima lengvai ir nebrangiai pritaikyti regos neįgaliesiems. Nenustebkite, kai pokyčius palankiai įvertins visi Jūsų įstaigos lankytojai! Rašant tekstus ir juos kuriant, reikėtų laikytis šių pagrindinių taisyklių.

6.6.1. Pagrindinės taisyklės

- Tekstai turi būti aiškiai struktūruoti, trumpi, suprantami, turintys paprastą sakinių struktūrą ir orientuoti į kasdienę kalbą.
- Reiktų vengti specifinių terminų, sudurtinių ar tarptautinių žodžių, sutrumpinimų arba šiuos žodžius paaiškinti.
- Tekstuose reiktų vartoti vaizdingą, aktyvią kalbą, pateikiant praktinius palyginimus ir įvairius pavyzdžius.
- Skačiai turi būti užrašomi skaitmenimis, o ne žodžiais.
- Paveikslėliai ir piktogramos turėtų būti pateiktos tik tam skirtose vietose.
- Tekstuose reiktų atsisakyti specialiųjų simbolių.
- Turinio struktūrizavimui naudojamos paantraštės ir pastraipos.

Tekstai, informuojantys apie parodą, lankytojams padeda geriau orientotis apžiūrinėjant objektus. Tekstai turi būti nedidelės apimties, o vienoje eilutėje reikia sutalpinti ne daugiau kaip šešiasdešimt simbolių.

Kuriant parodos tekstus reiktų atsižvelgti, kuris šriftas bus skaitomas iš tolo, o kuris – iš arti. Ypatingas dėmesys skiriamas antraštėms, nes norint orientotis, gali reikėti didesnių skaitymo atstumų. Geras teksto įskaitomumas priklauso ne tik nuo ženklų dydžio, pasirinkto šrifto, bet ir nuo kontrasto tarp ženklų ir fono bei apšvietimo. Žmonės, turintys sunkesnio laipsnio regos negalią, paprastai turi atskiras pagalbines priemones, kuriomis jie gali skaityti tekstus iš arti.

Tekstuose rekomenduojami tokie raidžių aukščiai (matuojamas didžiųjų raidžių aukštis), žiūrint vieno metro atstumu:

- nuo 45 iki 60 pt (atitinka 15–21 mm) – tekstams informacinėse lentose;
- ne mažiau kaip 18 pt (6,35 mm) objektams žymėti.

Informacinius tekstus kabinkite 1,20–1,60 m aukštyje, skaičiuojant nuo grindų lygio iki ženklo apačios. Tokia taisyklė pagrįsta optimaliu skaitymo aukščiu, kai tekstą skaitys ir stovintys, ir neįgaliųjų vežimėliais judantys žmonės.

Lentelės su Brailio raštu turi būti pateiktos pusiau statmenai arba pusiau gulsčiai.

Atskiras lenteles su tekstu Brailio raštu visada tvirtinkite tose pačiose vietose, palyginti su lentelėmis reginčiųjų raštu.

Trumpi tekstai prie objektų turi būti parengti ne tik reginčiųjų, bet ir Brailio raštu.

Katalogų tekstams kurti galioja tos pačios taisyklės. Taip pat neregiamis ir silpnaregiams labai patogu skaityti įstaigos interneto svetainėje skelbiamas elektronines katalogų tekstų versijas, jei tik tekstai svetainėje pateikti kokybiškai (t. y., yra prieinami teksto atpažinimo programinei įrangai).

Katalogų tekstus rekomenduojame įgarsinti.

53 pav. Neregio rankoje – leidinys Brailio raštu.

6.6.2. Tinkamas šriftas

Visiems Jūsų įstaigos lankytojams patogiausia skaityti, patogiausia skaityti „sans serif“ šriftą (be užkarpų), pvz., „Arial“, „Verdana“, „Helvetica“. Tinkamo šrifto raidės linijos storis yra vienodas. Dėl šių priežasčių ypač įstaigų mėgstamas „Times New Roman“ šriftas nėra tinkamas. Šrifto dydis neturėtų būti per mažas, mažiausias tinkamas skaityti šriftas yra keturiolikto dydžio (tai tinka dokumentams, kurie lankytojui įduodami į rankas). Remiantis „Europos akliųjų sąjungos rekomendacijomis dėl aiškaus šrifto“, leidiniuose silpnaregiams tinkamas šrifto dydis 14–18 pt. Ant sienų kabinamai informacijai reikėtų naudoti didesnius šriftus, pvz., 45–60 pt. Kaip minėta, ženkluose raidžių, skaitmenų, grafinių simbolių aukštis turi būti 15–55 mm. Taip pat labai svarbu tekstą pateikti kontrastingame fone, pavyzdžiui, juodas raides ant balto fono.

Ypač derėtų vengti meniškų šriftų – senovinių, siaurų ir aukštų, plonomis linijomis ir pan.

6.6.3. Tekstų apipavidalinimas

Kuriant tekstus reikia atsižvelgti į šiuos kriterijus:

- Tekstas lygiuojamas kairėje paraštėje
- Naudojamas „sans serif“ šriftas (**Arial, Calibri, Helvetica** ar panašus)
- Siekiant geresnio skaitomumo, naudojamos didžiosios ir mažosios raidės (ilgus tekstus, parašytus vien didžiosiomis raidėmis, sudėtingiau skaityti)
- Nenaudojamas pasviręs šriftas, pabraukimai, dvigubi pabraukimai, šešėliai, „kiauros raidės“ (pvz., šriftas **ALGERIAN**)
- Vaizdų ir teksto išdėstymas yra „aiškus“ ir struktūrizuotas;
- Fonas yra vienspalvis (negalima teksto kelti ant nuotraukos ar piešinio), o tekstuose nėra vaizdinių elementų (vaizdiniai pateikiami ne tekste, o šalia jo). Tas pat taikoma antraštėms
- Teksto fonas – kontrastingas, tekstas turi aiškiai matytis
- Tarp raidžių, žodžių ir eilučių bei paraštėse užtikrinamas pakankamas atstumas
- Tvarkaraščiai, lentelės ir kt. sudaromi taip, kad būtų lengvai įskaitomi
- Nenaudojamos jokios atspindinčio paviršiaus medžiagos (pvz., blizgus popierius, folija ar blizgūs lakai). Dėl to aiškiai susitariama pateikiant užsakymą arba konsultuojantis su tekstų leidėju.

Spausdinant tekstus Brailio raštu, rekomenduojame remtis standartu „Prieinamas dizainas. Brailio rašto naudojimas ant ženklų, įrangos ir prietaisų“ (LST ISO 17049, išleistas 2019-09-30). Minėtą standartą galima rasti Lietuvos standartizacijos departamente ir Lietuvos aklyųjų bibliotekoje.

6.7. Objektų apibūdinimas sutrikusios regos lankytojams

6.7.1. Apčiuopiami objektai

Jei prie objekto galima prieiti ir jo dydis bei medžiagų jautrumas leidžia jį liesti arba yra liečiamasis objekto dublikatas, vis tiek reikia apibūdinti objekto matmenis ir svarbius struktūrinius bruožus, tokius kaip skulptūros laikysena, veido išraiška, drabužiai. Neregio rankas reikia nukreipti į tą vietą, kurią apibūdate.

54 pav. Sutrikusios regos lankytoja tyrinėja reljefines paveikslų kopijas Nacionalinėje dailės galerijoje, kurioje buvo eksponuojama neregiamis pritaikyta paroda „Blind Date“ ir vyko edukacinis užsiėmimas, 2018.

55–56 pav. Lietuvos aklųjų bibliotekos darbuotojai, turintys sutrikusią regą, tyrinėja liečiamuosius eksponatus Etnokosmologijos muziejuje, 2021.

6.7.2. Neapčiuopiami objektai

Apibūdinant objektus, kurių neįmanoma paliesti, reikia įvardyti ne tik objekto dydį, bet ir kitas toliau išvardytas ypatybes:

- Skulptūroms: apibūdinti laikyseną, veido išraišką, šukuoseną, drabužius, papuošalus
- Augalams: nusakyti lapų / žiedų formą ir spalvą
- Pastatams: papasakoti apie architektūros stilių, langų ir durų tipą ir formą, įėjimą (pvz., laiptus, kolonas, pasažus), pastato reprezentatyvumą (fasado stilių)

Prie architektūrinių objektų reljefinių atvaizdų rekomenduojama pateikti piktogramas. Jos žymimos legendoje kairėje lapo pusėje, o jų pavadinimai rašomi šalia, dešinėje. Piktogramų rūšys:

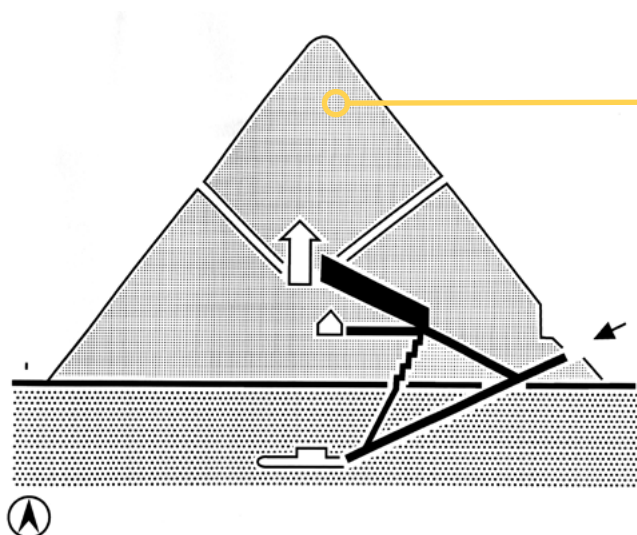
Orientacijos rodyklė ↑

Ji visada dedama viršutiniame kairiajame lapo kampe, kartais šalia dedamas iliustracijos numeris. Orientacijos rodyklė rodo, kur yra iliustracijos viršus: ↑

Kompaso rodyklė, pavaizduota apskritime ⤴

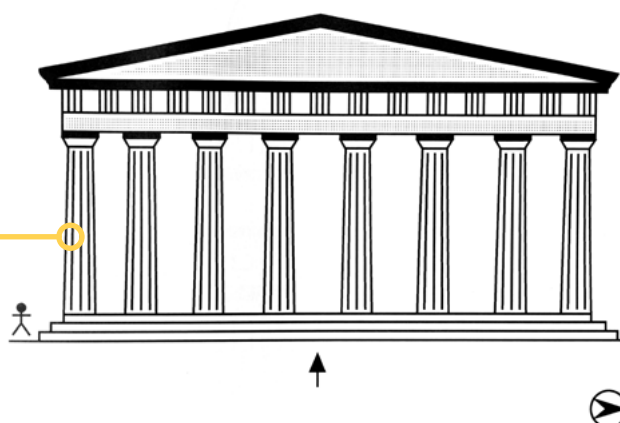
Tai rodyklė, kuri rodo šiaurę. Ši rodyklė dedama ant pastatų brėžinių.

Apčiuopęs kompas rodyklę, parodos lankytojas sužino, kad įėjimas į pastatą, pavaizduotas rodykle be apskritimo, yra rytinėje pusėje.

57 pav. Piramidės skersiniame pjūvyje rodyklė rodo, kur yra įėjimas.

58 pav. Stilizuoto žmogaus piktograma parodo, koks žmogaus ir reljefinėje iliustracijoje vaizduojamo pastato dydžio santykis.

Dar dvi piktogramos naudojamos **masteliui** parodyti. Jos dedamos šalia architektūrinių objektų brėžinių, norint parodyti, koks žmogaus ir iliustracijoje vaizduojamo pastato dydžio santykis. Šioms piktogramoms gali būti naudojamas stilizuotas žmogus arba tik trumpas vertikalus brūkšnelis. Kartais pastatas arba statinys tokie dideli, kad pavaizduoti žmogų galima tik pasitelkus mažą mastelio piktogramą – brūkšnelį. Reljefinėse iliustracijose, kuriose vaizduojamas pastato fasadas, mastelio piktograma beveik visada dedama kairiajame žemės lygio linijos gale. Pirmo aukšto planuose mastelio piktogramos vieta – virš kompas rodyklės, apatiname kairiajame lapo kampe.

6.7.2.1 Tapyba

Norint neregiamis perteikti, kas vaizduojama paveiksle, patartina parengti reljefinę paveikslų kopiją. Sudėtingiems paveikslams galima parengti keletą kopijų: fono, vaizduojamo objekto, detalių. Jei norime, kad liečiamoji paveikslų kopija būtų suprantama neregiam, ji neturi visiškai atkartoti originalo. Liečiamasis suvokimas skiriasi nuo regimojo, todėl, norėdami pritaikyti dailės kūrinius neregiam, būtinai konsultuokitės su specialistais ir pačiais neregiais!

Pasakojant rekomenduojama laikytis tokios tvarkos:

- Pristatykite standartinę informaciją – menininko pavardę, paveikslų pavadinimą, datą, atlikimo techniką, matmenis, kokiam muziejui ar asmeniui priklauso kūrinys arba kur jis yra saugomas.
- Pateikite istorinio laikotarpio arba kultūrinio konteksto apžvalgą.
- Papasakokite apie kūrinio siužetą, spalvas, panaudotų medžiagų savybes.
- Pasakykite, kiek reljefinių kopijų parengta šiam paveikslui ir kaip jos sunumeruotos.
- Trumpai pristatykite, kokios paviršiaus tekstūros panaudotos reljefinėje kopijoje ir ką jos žymi.
- Pradėdami komentuoti paveikslą, apie tai perspėkite.

59 pav. Akimirka iš iš parodos „Blind Date“ Nacionalinėje dailės galerijoje, 2018.

Nuo šios vietos galite pradėti „vesti“ tyrinėtojo rankas per reljefinę iliustraciją. Visada pradėkite nuo reljefinės iliustracijos išorinių kraštų, o ne nuo kokio nors centre esančio daikto. Jeigu reljefinė iliustracija vaizduoja dviejų matmenų meno kūrinį, pradėkite nuo fono ir judėkite prie pirmojo plano arba priešingai, tačiau nepradėkite nuo vidurio. Jeigu reljefinė iliustracija vaizduoja skulptūrą, pradėkite nuo galvos ir judėkite žemyn, arba pradėkite nuo figūros kojų ir judėkite aukštyn. Jeigu iliustracijoje vaizduojamas architektūros objektas, pradėkite nuo informacinių piktogramų. Papasakoję apie kompasą rodyklę, mastelio piktogramą, pereikite prie įėjimą žyminčios rodyklės ir paties įėjimo. Tada pasakokite apie pastato vidų.

Lydintis komentaras turi vesti žiūrovą per reljefinę iliustraciją centimetras po centimetro. Pabaigę pasakoti apie vieną iliustracijos dalį, pereikite prie kitos, esančios greta. Nešokinėkite po iliustraciją nuo vienos detalės prie kitos, – papasakokite, kas yra tarp tų detalių. Pasakokite taip, kad tyrėjas kuo geriau suprastų meno kūrinį, kurio reljefinę iliustraciją tyrinėja.

Papasakoję apie atskirus reljefinės iliustracijos elementus, toliau galite pasakoti taip, lyg prieš jus stovėtų regintis žiūrovas. Be kitų dalykų, galite pristatyti formalias kūrinio savybes, ikonografiją, meninę vertę, teorines prielaidas, ką kūriniu norėjo pasakyti autorius, ir t. t. Pabaigoje apibendrinkite ir paaiškinkite, kokia to kūrinio istorinė reikšmė.

60 pav. Eksponuojamos menininko Andy Warholo trafaretinės spaudos technika atliktų paveikslų „Autoportretas“ ir „Kamufliažas“ reljefinės kopijos (1986), šalia – šių paveikslų spalvotos reprodukcijos su aprašymais. Andy Warholo muziejus, Pitsburgas, JAV.

6.7.2.2. Ansambliai ir peizažai

Norėdami neregui apibūdinti ansamblį arba peizažą, įsivaizduokite, kad kam nors telefoninio pokalbio metu turite perteikti įspūdį apie vietovę. Kokia informacija bus aktuali, priklausys nuo paros laiko bei lankytojų norų. Pateikiame kelis pavyzdžius, padedančius suprasti, kokią informaciją apie ansamblį ar peizažą reiktų perteikti. Šis pavyzdžių sąrašas nėra galutinis ir visuomet gali būti pildomas, tačiau supratimą tikrai padės susidaryti.

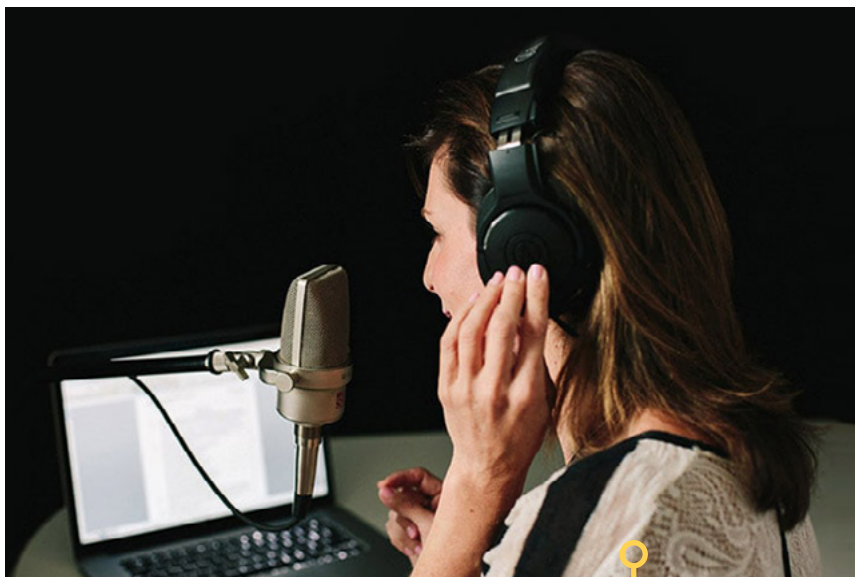
- Istorinė turgaus aikštė: įspūdingi ją supantys pastatai (rotušė, bažnyčia), svarbūs objektai (statulos, fontanai, prekystaliai) aikštėje.
- Žinoma gatvė: pastatų (namų, parduotuvių) tipas ir charakteristikos, galbūt socialinė rajono struktūra (žmonės gatvėje).
- Kraštovaizdis: geografinė struktūra (kalnų aukštis ir tipas, slėnių mastas), miškų danga, žemės ūkis, vandens plotai (ežerų dydis).

7. Spektaklių ir kino filmų pritaikymas

Žmogus, turintis regos negalią, irgi gali stebėti ir pajusti filmą ar televizijos laidą. Norint tai įgyvendinti, reikia pakomentuoti vaizdus. Kaip tai daroma? Ekrane matomi vaizdai aprašomi tekstu, laikantis tam tikrų taisyklių. Šį tekstą įskaityto aktorius ar kitas asmuo, kurio balsas nepriklauso filme kalbantiems veikėjams. Įskaitytas įrašas sinchronizuojamas su filmo garso takeliu. Visa tai dar kitaip vadinama garsiniu vaizdavimu.

Yra ir kitas garsinio vaizdavimo būdas, naudojamas spektaklių pritaikymui – sinchroninis garsinis vaizdavimas. Regos negalią turintis žiūrovas gauna ausines, per kurias spektaklio metu girdi nebylių scenų apibūdinimą. Tai daro gyvai salės gale, kabinoje sėdintis komentatorius.

Norėdami daugiau sužinoti apie garsinio vaizdavimo ypatybes, kreipkitės į leidinio pabaigoje nurodytus garsinio vaizdavimo specialistus.

61–62 pav. Garsinio vaizdavimo specialistė sėdintiems salėje neregiam komentuoja spektaklį. Užsienio šalyse „gyvai“ gali būti komentuojami kino filmai, sporto varžybos, įvairūs pramoginiai renginiai, Lietuvoje – paprastai tik teatro spektakliai.

8. Baigiamasis žodis

Tikimės, kad šios gairės padės Jūsų kultūros įstaigą pritaikyti regos negalią turintiems lankytojams. Prieinamumas – tai aplinkos ar paslaugos pritaikymas individualių poreikių turintiems vartotojams. Prieinamumas užtikrinamas bendradarbiaujant su paslaugos gavėjais ir sprendžiant atsiradusias kliūtis. Pritaikymų nesiimkite vieni, visuose etapuose kreipkitės ir konsultuokitės su sąraše išvardintomis įstaigomis, jų darbuotojais bei pačiais neregiais ar silpnaregiais. Lietuvos aklių bibliotekos arba Lietuvos aklių ir silpnaregių sąjungos darbuotojai gali atvykti, įvertinti jūsų įstaigą bei patarti, ką reiktų padaryti, kad ji taptų draugiškesnė regos negalią turintiems žmonėms.

64 pav. Ugnė Žilytė Literatūriniame Aleksandro Puškino muziejuje Vilniuje, 2021.

63 pav. Ugnė Žilytė mėgaujasi patirtimi Etnokosmologijos muziejuje, 2021.

9. Konsultuojančių įstaigų sąrašas

Dėl fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymo, dėl Brailio rašto

Lietuvos aklyjų biblioteka

www.labiblioteka.lt, el. p. info@labiblioteka.lt, tel. +370 666 85 307

Lietuvos aklyjų ir silpnaregių sąjunga

(taip pat teikia konsultacijas dėl parodų ir ekspozicijų pritaikymo)

www.lass.lt, el. p. centras@lass.lt, tel. +370 526 24 866

Dėl garsinio vaizdavimo parengimo

Vilniaus universiteto Kauno fakulteto audiovizualinio vertimo katedra

www.knf.vu.lt, el. p. info@knf.vu.lt, tel. +370 37 422 523

VšĮ „Skopos“ (garsinio vaizdavimo paslaugos)

el. p. skopos.lietuva@gmail.com, tel. +370 647 00 836

Dėl jūsų įstaigos svetainės prieinamumo neregiam ir silpnaregiams

Lietuvos aklyjų ir silpnaregių sąjunga

www.lass.lt, el. p. centras@lass.lt, tel. +370 526 24 866

Informacinės visuomenės plėtros komitetas

www.ivpk.lrv.lt, el. p. info@ipvk.lt, tel. +370 685 83 595

10. Naudota literatūra

Accessible Signage Guidelines. – Toronto : Braille Literacy Canada, 2016 [interaktyvus]; prieiga per: <https://www.brailleliteracycanada.ca/storage/standards/AccessibleSignageGuidelines2016.pdf> [žiūrėta 2022-01-19].

Aplinkos ir teritorijų pritaikymo žmonėms su regėjimo negalia projektavimo ir įrengimo reikalavimai. – Kaunas: BIPA, 2018 [interaktyvus]; prieiga per: <https://www.bipa.lt/uploads/Bukletai/Aplinkos%20ir%20teritoriju%20pritaikymo%20zmonems%20su%20regejimo%20negalia%20rekomendacijos.pdf> [žiūrėta 2021-08-09].

Das inklusive Museum – Ein Leitfaden zu Barrierefreiheit und Inklusion. – Berlin: Deutscher Museumsbund e. V., 2013 [interaktyvus]; prieiga per: <https://www.museumsbund.de/wp-content/uploads/2017/03/dmb-barrierefreiheit-digital-160728.pdf> [žiūrėta 2022-01-19].

Europos aklujų sąjungos rekomendacijos dėl aiškaus šrifto. – Paryžius: Europos aklujų sąjunga, 2016 [interaktyvus] prieiga per: www.wbu.org

Fizinės aplinkos pritaikymo rekomendacijos [nepublikuotas dokumentas]. – Vilnius : Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjunga, 2011.

Menas anapus regėjimo : žinynas apie meną, kūrybą ir regėjimo sutrikimus / Elisabeth Salzhauer Axel, Nina Sobol Levent. – Vilnius : Lietuvos aklujų biblioteka, 2006–2008.

Pastatų statyba. Aplinkos pritaikymo ir naudojimo reikalavimai (ISO 21542:2011) [leidimas anglų ir lietuvių kalbomis]. – Vilnius : Lietuvos standartizacijos departamentas, 2020.

Statinių prieinamumas. Statybos techninis reglamentas (STR 2.03.01:2019). – Vilnius : Lietuvos standartizacijos departamentas, 2019.

11. Leidinyje naudotos nuotraukos

LAB fotoarchyvo:

1, 3, 54, 59 nuotr. – Dalios Balčytytės,
48 nuotr. – Mildos Lipavičiūtės;
43 nuotr. – Julijos Plepienės;
44, 49, 55, 56, 63, 64 nuotr. – Audronės Gendvilienės;
41, 42, 45, 46 nuotr. – Vytauto Gendvilo;
21 nuotr. – Dalios Raicevičiūtės.

2, 39 nuotr.: Trakų istorijos muziejaus; – prieiga per: trakaimuziejus.lt

5 nuotr.: ADA Regulations for Truncated Dome Tile. – Buffalo, NY: Access tile [interaktyvus]; – prieiga per: accesstile.com/ada-regulations

4, 6, 15, 25, 31, 33, 34, 53 nuotr.: Sora Shimazaki ir Eren Li, nuotraukos laisvos prieigos iš pexels.com

7–9 nuotr.: Berėmio stiklo konstrukcijos. Dalios Raicevičiūtės vizualizacijos.

10 nuotr.: Wayfinding in Kensington and Chelsea. – London: Topografik [interaktyvus]; – prieiga per: topografik.co.uk/wayfinding

11 nuotr.: 3D printed online maps. – Ontario, Canada [interaktyvus]; – prieiga per: trendhunter.com/trends/tactile-maps

12, 22, 23, 37, 38 nuotr.: Kontrastmarkeringar glasytor. – Alingsås: Matting AB [interaktyvus]; – prieiga per: tactileflooring.se

12 nuotr. Los sentidos de la arquitectura. – Amsterdam: Arquine [interaktyvus]; – prieiga per: arquine.com/los-sentidos-de-la-arquitectura

14 nuotr.: Gianluca Alaimo. Tactile map of the MTE museum in Pavia [interaktyvus]; – prieiga per: Tactile-map-of-the-MTE-museum

16 nuotr.: Essential Things about Braille Signage you need to know. – Tulamarinas, Australija: Vinage Customs [interaktyvus]; – prieiga per: vinagecustoms.com/essential-things-about-braille-signage-you-need-to-know

17 nuotr.: Belgijos dizainerio Vincento Van Duyseno namų koridorius. Interior Design Addict [interaktyvus]; – prieiga per: interiordesign-addict.com

24 nuotr.: Hazelwood school by architect Alan Dunlop [interaktyvus]; – prieiga per: architizer.com/projects/hazelwood-school/#.V19B34X7dHQ.pinterest

18 nuotr.: Ten Fingers [interaktyvus]; – prieiga per: <https://visualparadox.com/wallpapers/tenfingers1600.htm>

19 nuotr.: Bust of Madame Recamier. Joseph Chinard (French, 175–1813). The J. Paul Getty Museum. [interaktyvus]; – prieiga per: <https://www.getty.edu/art/collection/objects/1194/joseph-chinard-bust-of-juliette-recamier-1777-1849-french-about-1801-1802/>

20 nuotr.: Follow the Yellow Brick Roads – Japan's Tactile Paving Blocks. – Fushimi, Kyoto: Samurai Tours [interaktyvus]; – prieiga per: samuraitours.com/japans-tactile-paving-blocks

26 nuotr.: Tactile pads. – Al Shabib trading est [interaktyvus]; – prieiga per: alshabibtrading.com/product/tactile-pads

27–28 nuotr.: Warning discrete complete carpet system stainless steel or brass [interaktyvus]; – prieiga per: tactilesystems.com.au/product

29–30 nuotr.: Drilling installation of brass elements in the State Theater Darmstadt, Germany. – Bardejov, Slovakia: Olejar Safety [interaktyvus]; – prieiga per: olejarsafety.com/references/state-theater-darmstadt-germany

32 nuotr.: Accessible stairs icon isometric vector. Wheelchair environment. Access ramp. – Brentvudas: Dreamstime [interaktyvus]; – prieiga per: dreamstime.com/isometrisk-vektor

35 nuotr.: Accessibility guide for people with disabilities [interaktyvus]; prieiga per: <https://seatur.com/blog/disability-accessibility-guide/>

36 nuotr.: Fred W. Wright Jr., Times Correspondent. Unique tactile map on 3-D printer could have widespread use. – Tampa, Florida: Tampa Bay Times [interaktyvus]; – prieiga per: tampabay.com/news/aging/Unique-tactile-map

40 nuotr.: Phoebe Hillemann. Art Museum Tours For Visitors Who Are Blind. Smithsonian American Art Museum [interaktyvus]; – prieiga per: <https://americanart.si.edu/blog/eye-level/2016/09/317/art-museum-tours-visitors-who-are-blind/>

47 nuotr.: Museo Tattile Anteros, Italija. [interaktyvus]; – prieiga per: cavazza.it/drupal/it/museoanteros

50 nuotr.: RSF, a leader in audiovisual solutions for museums [interaktyvus]; – prieiga per: rsf-museo.com/rsf-international-english-page

52, 53 nuotr.: Lankytojas su audiogidu prie Pascal Dagnan-Bouveret paveikslo [interaktyvus]; – prieiga per: artrenewal.org/artists/pascal-adolphe-jean-dagnan-bouveret

57–58 nuotr.: Menas anapus regėjimo. – Vilnius: LAB, 2006.

60 nuotr.: Andy Warhol Tactile Reproductions and Mobile Application: Tactile replicas of Warhol paintings Self-portrait, 1986, and Camouflage, 1986: [interaktyvus]; – prieiga per: pac.bz/projects/andy-warhol-tactile-reproductions-and-mobile-application

61 nuotr.: What is Audio Description? [interaktyvus]; – prieiga per: <https://medium.com/@TeamActiview/what-is-audio-description-163a459c1744>

62 nuotr.: Descriptive video works are your experts in making your video accessible [interaktyvus]; – prieiga per: descriptivevideoworks.com

Laisvos prieigos nuotraukoms galioja „Creative Commons“ autorių teisių licencija, žr. <https://cc.lnb.lt/cc-by/>

Parengė

Lietuvos aklyjų bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė
tiflotyrai Audronė Gendvilienė ir
vyresnioji specialistė tiflotyrai Ugnė Žilytė.

Konsultavo

Lietuvos aklyjų bibliotekos Informacinių išteklių
skyriaus vedėja Dalia Balčytytė ir Komunikacijos ir
informacijos skyriaus vedėja Ramunė Balčikonienė.

Redagavo

Janina Vileikienė

Maketavo

Dalia Raicevičiūtė

Lietuvos aklyjų biblioteka
2022

